

PIJPEN EN TABAK IN DE BEELDVERHALEN VAN WILHELM BUSCH

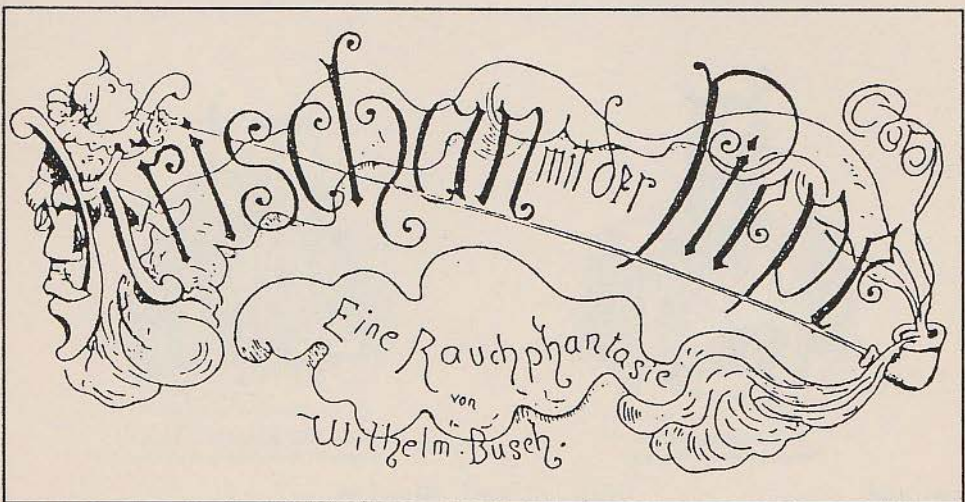
door Lodewijk van Duuren

Vrijwel het gehele oeuvre van Wilhelm Busch riekt naar tabak, want deze 19e-eeuwse dichter en schilder heeft vooral in zijn "Bildergeschichten", een soort stripverhalen, verbazend veel tabak verwerkt. Enkele aspecten van het tabaksgebruik in zijn beeldverhalen komen in dit artikel naar voren.

De stelling aan het begin kan wellicht onderbouwd worden met een kleine statistiek over het tabaksgebruik in zijn verhalen. Van 69 verhalen (in 1,3 en 4) hebben er 36 iets met tabak van doen. In 2 verhalen speelt de pijp of het snuffje een hoofdrol. In 14 verhalen spelen pijp, sigaar, sigaret of snuif een onmisbare rol. In de overige 20 behoren ze tot de aankleding van het verhaal. Bij deze telling is alleen gekeken naar de tekeningen, want vaak wordt echter ook in de tekst op de een of andere wijze over roken, tabak of pijp gesproken.

Het verhaal dat geheel over snuif gaat, is afgebeeld in *afb. 1*. Van het verhaal over de pijp is het titelbeeld in *afb. 2* opgenomen. De pijp spant de kroon bij Wilhelm Busch, namelijk in 21 verhalen. Sigaren (of sigaretten, het verschil is meestal niet duidelijk) staan op een goede tweede plaats met 18 verhalen. Snuiftabak speelt een geringere rol en komt in 4 verhalen voor.

Niet alleen in zijn stripverhalen maar ook in zijn schilderijen en tekeningen komen pijp en sigaar voor. Er zijn verscheidene (zelf)portretten met sigaar en pijp bekend. Eén daarvan heeft zelfs de titel: "das Tonpfeifchen". Op een schilderij van zijn kamer staat een lange porseleinen pijp tegen een stoel aan (7). Hij is van hetzelfde type als de pijp in het verhaal van "Eispeter", rechts op *afb. 3*.

Afb. 2

Het snuifje

De arbeid van een recensent
Bestaat uit zitten op zijn krent.

Hij tracht, op zoek naar een funeste
Kenschets, zijn hersens uit te mesten.

Wat hij bedenkt is zo stupide.
Zijn snuifdoos, die moet uitkomst bieden.

Een stevig snuifje brengt, hoopt hij,
Wel leven in de brouwerij.

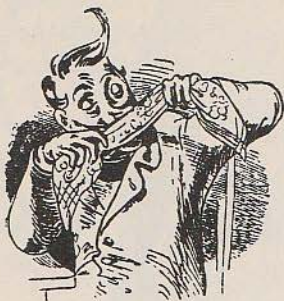

Maar zelfs de genialiteit
Vraagt om een incubatietijd.

Door zachtjes aan zijn neus te trekken
Denkt hij de oerknal op te wekken.

Afb. 1a

Een flinke boerenzakdoek doet
Een meesterdenker ook vaak goed.

Tenslotte kan men 'het' bereiken
Door rechtstreeks in de zon te kijken.

De spanning stijgt als nooit tevoren.
Let op! – hier wordt iets groots geboren!

Hatsjie! – De kunst van 't recenseren
Ligt in het aldus exploderen.

De parels der bespreekkunst zijn
Te danken aan 't verstopte brein.

Het niezen is voor de kritiek
De beste hersengymnastiek!

Afb. 3

In het algemeen dient het tabaksgebruik het kleinburgerlijke en boerenmilieu te typeren, dat zo kenmerkend is voor de meeste verhalen van Wilhelm Busch. Meestal zijn het lange porseleinen pijpen, maar ook korte porseleinen pijpen en kleipijpen komen voor. Soms vervullen de pijpen een bijzondere rol, bijvoorbeeld als instrument om water over de cello van de buurman uit te storten (afb. 4).

Afb. 4

Het verschil tussen sigaren en sigaretten blijkt meestal alleen uit de tekst. Ik heb daarin maar eenmaal het woord "sigaret" opgemerkt. Monsieur Jacques in Parijs die tijdens het beleg van 1870 aan alles te kort heeft, is op de inhoud van zijn matras aangewezen, als hij een sigaret wil draaien (tabakssurrogat, afb. 5).

Sigaren worden ook gebruikt om een ezel aan te vuren (afb. 6). Het sigarepijpje is overigens ook in de mode (afb. 7).

De snuif wordt steevast tussen duim en wijsvinger of op de duim uit een vierkant doosje genomen.

Hieronder volgt in het kort het levensverhaal van Wilhelm Busch, grotendeels overgenomen uit zijn autobiografie (1).

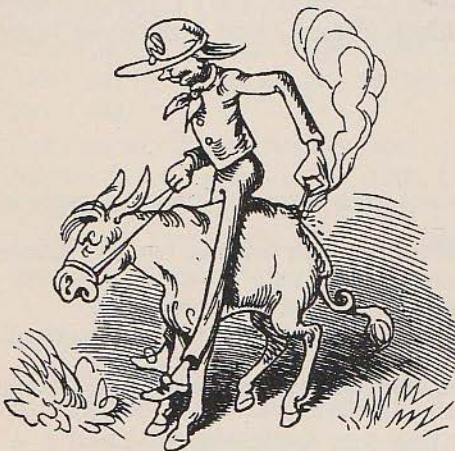
Op 15 april 1832 werd Heinrich Christian Wilhelm Busch in Wiedensahl, een dorp bij Hannover, geboren, zoon van de kruidenier van het dorp. Zijn vader was nogal behoudend, want hij rookte altoos pijp en nooit sigaren; gebruikte ook nooit lucifers maar bleef trouw aan tondel, staal en vuursteen of fidibus.

Op negenjarige leeftijd verlaat hij het ouderlijk huis en wordt zijn opvoeding toevertrouwd aan zijn oom Pastor Kleine. Zijn vaders wens was, dat hij ma-

Wat sigaretten betreft is Monsieur Jacques al op de inhoud van zijn matras aangewezen

Afb. 5

Afb. 6

Afb. 7

chinebouwer zou worden en dus ging Busch in 1847 naar de polytechnische school in Hannover. In deze periode raakt hij aan het bier en aan de tabak. Busch was een echte kettingroker, die tot zijn dood zou blijven roken. Hij breekt echter zijn studie af en gaat naar de kunstacademie in Düsseldorf in 1851. Daarna zet hij zijn kunststudie voort aan de Koninklijke Academie van Beeldende Kunst te Antwerpen, waar hij in aanraking komt met bekende Hollandse meesters als Teniers, Brouwer, Hals, Rembrandt en Rubens. Deze oude meesters zijn een belangrijke inspiratiebron voor Busch. Hij woont in Antwerpen bij barbier Jan en diens vrouw Mie. Met een "Tonpfeife" in de mond zit hij met hen en de naburige mandenvlechter, horlogemaker en blikslager voor de huisdeur. Na een typhusaandoening keert hij terug naar zijn geboortedorp Wiedensahl. Daar luistert hij naar de verhalen van de ouderen. Van een man vertelt Busch: *"In de hoek bij de kachel staat zijn leunstoel, rechts aan de wand hangen de korte pijpen. Links van de kachel staat de tabakspot met inlandse tabak en nadat de pijp gestopt is, de eerste trek genomen en de rook omhoog kringelt begint hij met de verhalen die zijn overgeleverd."*

In 1859 publiceert Busch zijn eerste bijdragen in het satyrische weekblad "Fliegende Blätter". Vele beeldverhalen die hem beroemd hebben gemaakt, zullen nog volgen. Het onderwerp in deze verhalen is meestal de wat bekrompen brave kleinburger.

In 1884 verschijnt zijn laatste enigszins autobiografisch getinte beeldverhaal "Maler Klecksel". In 1898 trekt Busch samen met zijn zuster in bij zijn neef Pastor Otto Nöldeke te Mechthausen. Daar sterft hij op 9 januari 1908.

Busch is tot op de dag van vandaag een van Duitslands geliefde schrijvers, wat hij wellicht ook te danken heeft aan het feit, dat hij als een van de eerste stripverhalenschrijvers mag worden beschouwd. Zijn roem komt tot uitdrukking in de talloze vertalingen van zijn boeken, de oprichting van een Wilhelm Busch-gezelschap, Wilhelm Busch-jaarboeken, een Wilhelm Busch Museum in Hannover en een Wilhelm Busch-intercity van Hannover naar Keulen.

Literatuur

- 1 Wilhelm Busch. *Sämtliche Bildergeschichten; alles was Busch bekannt und berühmt gemacht hat.* Gondran Verlag, Bayreuth, 1978.
- 2 Wilhelm Busch. *Die Bildergeschichten zwischen Flugblatt und Cartoon.* Niedersächsische Landesausstellung 150. Geburtstag von Wilhelm Busch. Hannover, 1982.
- 3 Wilhelm Busch beeldverhalen, vertaald uit het Duits door G. Komrij. Amsterdam, 1982.
- 4 Wilhelm Busch. *Max und Moritz mit Plisch und Plum und Maler Klecksel.* Emil Vollmer Verlag, Wiesbaden, z.j.
- 5 Dieter Kirsch. "Wehe, wehe, wenn ich auf das Ende sehe". *Wilhelm Busch und die menschliche Bosheit.* Sirene 5(3), 1990.
- 6 Dietrich Leube. *Das Grosse Wilhelm Busch Buch.* R. Piper & Co. Verlag. München/Zürich
- 7 Gert Ueding. *Wilhelm Busch. Das 19. Jahrhundert en miniature.* Insel Verlag, Frankfurt am Main, 1977.